

ročník VIII. / 2021-2022

WOCH

Ročenka pre genealógiu a regionálne dejiny Bratislavy

BRATISLAVSKÝ
OKRÁŠĽOVACÍ
SPOLOK

OBSAH

ŠTÚDIE

- 6 Anton Literát Nagyvathy, zabudnutý vzdelanec z Devína
(Archontologicko-biografický profil kráľovského úradníka
z obdobia humanizmu)
Frederik Federmayer
- 18 „OMNE REGNUM IN SE IPSVM DIVISVM DESOLABITVR 1712”.
Výnimočný nápis na Michalskej bráne v Bratislave
a jeho reprezentačná úloha v ranom novoveku
Géza Pálffy
- 32 Archontológia v prostredí slobodných kráľovských miest
v ranom novoveku na príklade Skalice
Richard Drška
- 58 Prínos autentických protokolov hodnoverných miest pre genealogické
výskumy stredovekých rodov na príklade Bratislavskej kapituly
Balázs Csiba

Z HERALDICKÉHO ALBUMU

- 72 Heraldické znamenia neobvyklých povolání – prešporskí kominári
Frederik Federmayer

RECENZIE

- 78 Balázs Csiba: Autentický protokol Bratislavskej kapituly II (1504 – 1513)
Peter M. Zigman
- 82 Jana Oršulová: Heraldické pamiatky na Palugyayovcov
Frederik Federmayer

RESUMÉ

- 84 Összefoglaló

WOCH

ročník VIII. / 2021-2022

Ročenka pre genealógiu a regionálne dejiny Bratislavy

Vydáva Bratislavský okrásľovací spolok o. z., Zelená 6, 811 01 Bratislava
OZ Historia Posoniensis, Kozia 29 Bratislava
V odbornej spolupráci s Katedrou archívnictva a muzeológie FiF UK
Bratislava 2023

REDAKCIA

*Editor (zostavovateľ)
a hlavný vedecký redaktor* doc. PhDr. Frederik Federmayer, PhD.

Redakčná rada doc. PhDr. Frederik Federmayer, PhD. (FiF UK Bratislava)
PhDr. Peter Keresteš, PhD. (Štátny archív v Nitre)
Mgr. Ingrid Kušniráková, PhD. (HÚ SAV)
Mgr. Maroš Mačuha, PhD.
prof. PhDr. Juraj Šedivý, PhD. (FiF UK)

Externí konzultanti redakcie Dr. Péter Dominkovits (Župný archív žúp Győr-Moson-Sopron)
prof. Dr. Tomáš Krejčík, CSc. (Ostravská univerzita)
Mgr. Martina Orosová (Pamiatkový úrad SR)
prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D. (Karlova univerzita, Praha)

Kontakt na redakciu ffedermay@outlook.sk

Autori čísla doc. PhDr. Frederik Federmayer, PhD., FiF UK Bratislava, ffedermay@outlook.sk
PhDr. Richard Drška, Záhorské múzeum v Skalici, richard.drška@gmail.com
Mgr. Balázs Csiba, PhD. FiF UK Bratislava, balazs.csiba@uniba.sk
Mgr. Peter M. Zigman, PhD. F. Schiller Universität Jena, peter.zigman@gmail.com
prof. Dr. Géza Pálffy, Inštitút pre dejiny MAV, Palfy.Geza@btk.mta.hu

Za obsah svojich príspevkov sú zodpovední autori.
Redakcia ročenky akceptuje vôľu jednotlivých autorov pri prepise
historických mien osôb a rodov.

Fotografie a reprodukcie Autori a majitelia práv k fotografiám sú uvedení pri jednotlivých štúdiách.

Oponenti Mgr. Peter Brindza, PhD.
Mgr. Michal Duchoň, PhD.

Preklad Mgr. Balázs Csiba, PhD. (maďarčina)
Dizajn a zalomenie Mgr. Martin Gajdoš
ISBN 978-80-570-5385-9

*Výskum a vydanie publikácie
podporil/podporili* Grantový projekt VEGA: Meštianska a šľachtická heraldika v uhorských
mestách (1/0247/21) riešený editorom a spoluautorom na Filozofickej
fakulte UK.

Slovo na úvod

Vážení čitatelia, aj vydanie aktuálnej vedeckej ročenky Woch bolo pripravené ako spojené číslo za obdobie rokov 2021 a 2022. Uplynulé obdobie bolo pomerne náročné v hľadani možnosti ďalšieho pokračovania vydávania tohto periodika. Musíme si priznať, že jeho ročnú periodicitu sa nám už do budúcnosti asi nepodarí udržať, resp. obnoviť. Woch sa tak stane vedeckým zborníkom, ktorý bude vychádzať nepravidelne. Na jeho vedeckom charaktere a orientácii na genealógiu a regionálne dejiny Bratislavy sa ale nič nezmení. Dobrou správou však je, že sa dostáva natrvalo pod vedeckú patronáciu Katedry archívnicva a pomocných vied historických, ktorá sa od júna 2022 transformovala na Katedru archívnicva a muzeológie Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Tešíme sa tak na spoluprácu aj s muzeológmi, vedeckými pracovníkmi a historikmi našich múzeí, z ktorých mnohí už aj v minulosti prispievali do tohto periodika.

V aktuálnom čísle si môžete prečítať päť vedeckých štúdií, ktoré reagujú na najnovšie trendy historického bádania. V poslednom období sa v slovenskej historiografii teší čoraz väčšiemu záujmu archontológia, mladá pomocná veda historická, ktorá sa zaoberá predovšetkým výskumom personálneho obsadenia úradov a inštitúcií v našej minulosti, ako aj osvetľovaním úradníckych a vzdelaneckých kariér a biografii. V tomto archontológia významne spolupracuje aj s genealogickým výskumom. V čísle publikujeme dve štúdie z tejto problematiky. Prvá približuje formou archontologicko-biografického profilu Devínčana Magistra Antona Literáta z Nagyvathu, popredného uhorského kráľov-

ského súdneho úradníka 16. storočia, druhá od autora R. Dršku, predstavuje ranonovoveké mestské elity v slobodnom kráľovskom meste Skalici. Protokolmi hodnoverných miest, ako významným prameňom genealogického, ale aj archontologického bádania našich čitateľov prevedie príspevok historika B. Csibu.

V roku 2022 hlavné mesto Bratislava nákladne zrekonštruovalo jednu zo svojich historických dominant – Michalskú bránu. Formálnej, ale najmä obsahovej analýze známeho, avšak doposiaľ vedecky len málo preskúmaného historického nápisu z jej priečelia, približuje podrobná štúdia autora G. Pálffyho, ktorú sme tiež zaradili do tohto čísla ročenky.

Už tradične je jedna štúdia venovaná aj heraldike. V ročenke sa snažíme otvárať predovšetkým heraldické témy súvisiace s minulosťou našej metropoly, preto sa neraz dotýkajú miestneho meštianskeho obyvateľstva a meštianskej heraldiky. Ukazuje sa, že ešte stále podrobne nepoznáme symboliku mnohých remesiel a rovnako sú nám neznáme heraldické znamenia remeselných majstrov, osobitne v povolaniach, ktoré neboli až tak rozšírené. V tomto čísle tak prinášame text, ktorý sa z pohľadu heraldiky venuje prešporským kominárom, čo je doposiaľ takmer nespracovaná téma nielen v minulosti Bratislavy, ale aj zo širšieho celouhorskeho pohľadu. Dúfame, že spomínaných päť štúdií našich priaznivcov a čitateľov zaujme a zároveň budú prínosom k ďalšiemu rozvíjaniu poznávania minulosti nášho mesta a regiónu.

Frederik Federmayer, editor ročenky

„OMNE REGNUM IN SE IPSVM DIVISVM DESOLABITVR 1712”.

Výnimočný nápis na Michalskej bráne v Bratislave a jeho reprezentačná úloha v ranom novoveku¹

Géza Pálffy

Kľúčové slová: Habsburská dynastia – uhorské stavy – slobodné kráľovské mesto Bratislava – symbolická komunikácia – politický diškurz – reprezentácia – epigrafia – Michalská brána – logion

Menej skúmaná interdisciplinárna oblasť: reprezentačné nápisy v mestách v ranom novoveku

Vonkajší východ brány sv. Michala v Bratislave zdobí do dnešných dní jeden výnimočný latinský nápis na pozlátenej kovovej tabuli: *OMNE REGNUM IN SE IPSVM DIVISVM DESOLABITVR 1712*, čiže „Každé kráľovstvo vnútorne rozdelené spustne 1712” (1. obr). I keď tento logion biblického pôvodu, figurujúci v každom synoptickom evanjeliu (Mt 12,25; Mk 3,24; Lk 11,17), teda Ježišovo úslovie k farizejom, už stáročia patrí k špeciálnym pozoruhodnostiam mesta, doteraz sa ním nezaoberali ani maďarskí, ani slovenskí badatelia, venujúci sa mestským dejinám, dejinám reprezentácie a historickým nápisom.

Predložená čiastková štúdia sa usiluje z viacerých hľadísk odstrániť tento výskumný nedostatok. Na jednej strane skúma, kedy sa tento nápis dostal na najlepšie zachovanú bránu slobodného kráľovského mesta.² Na druhej analyzuje to, akú rolu zohral v politickom diškurze uhorských stavov v novoveku. Na tretej má ambíciu stručne zmapovať, aký úspech splňali jednotlivé nápisy v ranonovovekom hlavnom meste Uhorského kráľovstva v skutočných a symbolických politických bojoch, vo vyrovnaniach a komunikácii³ stavov navzájom, respektíve s habsburskými

panovníkmi. Posledné menované sa spravidla odohrávalo medzi najdôležitejšími miestami rokovania stavov (terajšie „krajinské domy“)⁴ a ubytovaním kráľa (väčšinou kráľovský hrad, zriedkavejšie niektorý mestský meštiansky dom).⁵ Naostatok sa predložená práca súčasne pokúša interdisciplinárnym spôsobom prispieť ako k osvetleniu novovekej politickej kultúry uhorských stavov, tak aj reprezentačných úsilí slobodných kráľovských miest. Totiž okrem štátnych a mestských erbov, nachádzajúcich sa na mestských bránach a disponujúcich reprezentačnou silou,⁶ občas zohrali rolu aj nápisy.

Predtým sa ešte oplatí upozorniť na to, že kým výskumy stredovekých a ranonovovekých (slobodno kráľovských) mestských náhrobných nápisov – predovšetkým v prípade Albe Iulie, Prešporka, Kluža, Košíc, Levoče, Sibiu a Šoprona – sa môžu pýšiť veľmi cennými výsledkami,⁷ to isté ohľadom nápisov na mestských budovách môžeme konštatovať oveľa menej. Systematickú prácu v tomto smere vykonal – podľa edície *Deutsche Inschriften* – v Sibiu Ioan Albu,⁸ pričom v prípade Bratislavy sa Juraj Šedivý vo veľkej pripravovanej databáze nápisov (v edícii *Corpus Inscriptionum Slovaciae*) sústreďuje približne na obdobie do polovice 17. storočia.⁹ Okrem toho – aby som spomenul aspoň najdôležitejšie príklady – vzbudili

Obr. č. 1: Latinská nápisová tabuľa Michalskej brány v Bratislave z roku 1712 (foto Géza Pálffy)

pozornosť bádateľov aj niekdajšie nápisy v Šoprone, ktoré zdobili do konca 19. storočia starú radnicu známeho mešťanostu slobodného kráľovského mesta Krištofa Lacknera (1571 – 1631) na hlavnom námestí.¹⁰

Záhady biblického citátu na Michalskej bráne v Bratislave

Pozlátaná kovová tabuľa na Michalskej bráne sa v súčasnosti určite nenachádza celkom *in situ*, totiž na základe slovenských stavebno-historických a ochranných pamiatkových výskumov môžeme jednoznačne vyhlásiť, že od neskorého stredoveku jedným účtyhodným barbakánom posilnenú vonkajšiu bránu zasiahli v 18. – 20. storočí menšie či väčšie prístavby.¹¹ Navyše tabuľu v 80. a 90. rokoch 20. storočia – pravdepodobne dva razy – zložili a po zreštaurovaní (čistenie a znovupozlátenie) vložili späť na svoje približne presné miesto,¹² ktoré vidíme aj na jednej fotografii zhruba z roku 1885.¹³ Na druhej

strane podľa zachovaných historických prameňov – ako to čoskoro nižšie uvidíme – sa nápis v polovici raného novoveku určite nachádzal nad bránou vonkajšieho zdvíhacieho mostu (*Brückentor*) barbakánu (pozri rekonštrukciu brány na 2. obr.).

Ani maďarské, ani slovenské výskumy sa v podstate nezaoberali dejinami a významom nápisu, napriek tomu, samozrejme, spomínajú ho mnohé miestopisné monografie, avšak zaujímavým spôsobom vo viacerých prípadoch s odlišným dátumom. Tabuľa s nápisom pochopiteľne neobišla ani pozornosť Mateja Bela a Jána Korabinského. Kým prvý menovaný nápis pri opise mesta Prešporka vo svojej známej *Noticia* z roku 1735 predstavuje bez dátumu, v diele (*Beschreibung* z roku 1781) toho druhého figuruje z rokom 1723.¹⁴ I keď na tabuľi nepopierateľne vidno rok 1712, množstvo neskorších, ba moderných prác, napríklad zväzok Samua Borovszkého o de-

jinách Bratislavskej stolice (1904), navyše aj v súčasnosti základná práca Tivadara Ortwaya o uliciach (1905), uvádza rok 1723.¹⁵ Z toho jednoznačne vyplýva, že poslední menovaní autori nápis nepublikovali na základe originálnej tabule, ale chybný údaj prevzali zo staršej literatúry, predovšetkým z práce Korabinského, a opätovne ho zvečnili. Dokonca najnovšie sa vyskytuje aj rok 1717, čo však jednoznačne môžeme považovať za preklep.¹⁶

Musíme smutne konštatovať, že po páde Rakúsko-Uhorskej monarchie maďarskí bádatelia – nerátajúc bratislavských maďarských lokálpatriotov – takmer úplne zabudli na nápis. Naopak v slovenských mestských a miestnych monografiách od 30. rokov 20. storočia sa pravidelne vyskytuje, väčšinou viac-menej opierajúc sa o práce Bela a Korabinského.¹⁷ Jeho datovanie doteraz interpretoval správne jedine archeológ a mestský historik Štefan Holčík: podľa neho tabulu postavili na spomienku korunovácie Karola III. za uhorského kráľa v máji 1712.¹⁸ Toto tvrdenie by sme mohli prijať bez akejkoľvek výhrady, ak by naše novšie výskumy neboli našli novšie a novšie údaje ohľadom nápisu už z polovice 17. storočia, podľa ktorých bolo evanjelické úslovie napísané na bránu „zlatým písmom“. Ako môžeme teda rozlúštiť záhady datovania a okolností vzniku tohto výnimočného nápisu?

Rekonštrukcia vzniku nápisu na bráne

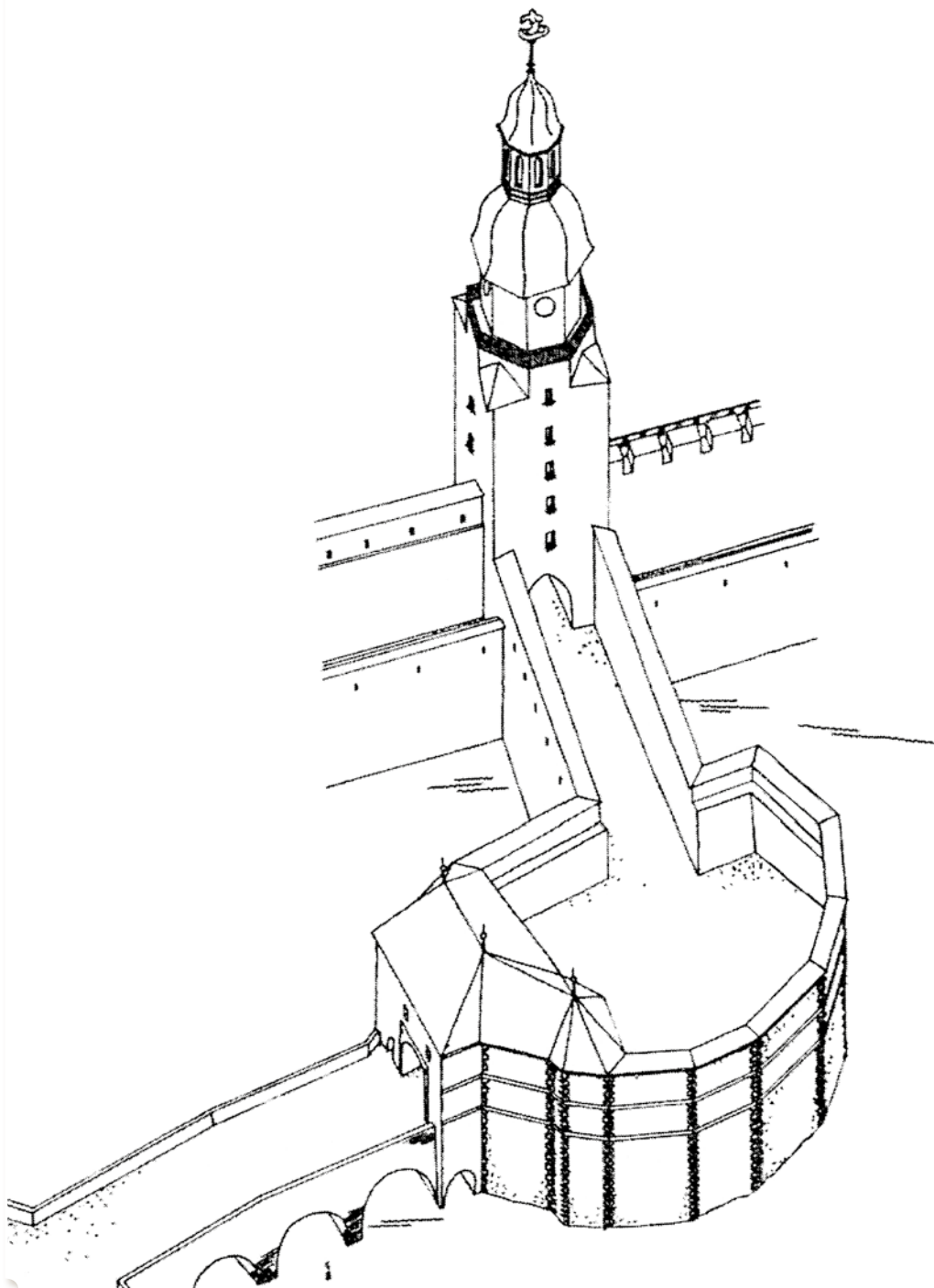
Pomocou systematických výskumov prameňov vznik súčasnej pozlátenej kovovej tabule možno zatiaľ rekonštruovať nasledovne. Na bráne pôvodne figuroval latinský biblický citát len maľovanými zlatými písmenami, ktorý v týždňoch po korunováci Karola III. za uhorského kráľa (22. máj 1712) vliali do kovu a pozlátali. Totiž tvrdenie nášho kolegu Štefana Holčíka potvrdzujú aj údaje bratislavských účtovných kníh (*Kammerrechnungen*). Podľa nich za vyhotovenie a pozlátenie tabule dostal mestský zlatník Andreas Lambert Beltz, bývajúcí na vtedajšej prešporskej Dlhej ulici,¹⁹ takmer 95 zlatých.²⁰ Podľa jedného súdobého

snemovského zápisníka, presnejšie diáru gemerského podžupana Pavla Lányiho, 11. júna už tabula stála na svojom mieste,²¹ čiže niekedy koncom mája alebo na začiatku júna 1712 sa dostala na Michalskú bránu.

Na základe tohto je evidentné, že neskoré jaré obnovenie pôvodne maľovaného nápisu v roku 1712, čiže objednanie kovovej tabule mestom a jej zmontovanie, súvisí s jednou významnou krajinskou a mestskou udalosťou, t. j. s uhorskou korunováciou habsburského panovníka, pričom tento skutok sa mohol spájať aj s (jednou) pravdepodobne vtedy prebiehajúcou prestavbou brány. Na základe jeho obsahu, čiže negatívneho postoja voči rozdeleniu, je úplne pochopiteľné, veď novšie výskumy považujú korunovačný snem v roku 1712 za piate vyrovnanie – po rokoch 1608, 1622, 1647 a 1681 – medzi habsburskými panovníkmi a uhorskými stavmi v dlhom uhorskom 17. storočí, konkrétne za akési pokračovanie satumarského mieru na jar roku 1711.²² Slobodné kráľovské mesto Prešporok a zároveň „vnútropolitické hlavné mesto“²³ kráľovstva v roku 1712 takto zvečnilo pamiatku jednej významnej uhorskej udalosti Habsburskej dynastie a tá sa stala výnimočným prvkom mestskej a habsburskej reprezentácie, ba aj – ako čoskoro vysvitne – uhorských stavov.

Avšak nápis pôvodne neslúžil bezpodmienečne tomuto cieľu. Ohľadom neho totiž zatiaľ najskorší údaj poznáme z roku 1646, z opisu Uhorska známeho nemeckého cestopisca Martina Zeillera (1589 – 1661), ktorý figuruje aj v rozšírenom vydaní diela z roku 1664.²⁴ Nemožno vylúčiť ani to, že sa Zeiller, mešťan z Ulmu, dostal do Uhorského kráľovstva (ako to väčšina bádateľov predpokladá) a údaj znamenal sám, alebo mu ho – čo je pravdepodobnejšie – poskytol písomne jeho prešporský známy, ktorého pri opise mesta nazýva svojím tamojším „dobrým priateľom“.²⁵ Samozrejme, mohol ho prevziať aj z iného doteraz neznámeho prameňa, i keď v práci, ktorú z hľadiska uhorských záležitostí najviac zužitkoval, t.

Obr. č. 2: Michalská brána v Bratislave koncom 17. storočia
(rekonštrukcia: ŠEVČÍKOVÁ–OBUCHOVÁ 1984, obraz č. V, porovnaj ešte HANÁK–KOPUNCOVÁ 2007, s. 95)

j. v diele Veita Marchthalera tiež z Ulmu (*Un-garische Sachen*, 1588), nápis nefiguruje.²⁶

Z diela Zeillera, ktoré bolo v druhej polovici 17. storočia veľmi populárne a vplyvné,²⁷ zmienka o nápise neskôr prešla priamym alebo nepriamym spôsobom takmer doslovne do viacerých nemeckých a latinských cestopisov. Dielo Sasa Johanna Sebastiana Müllera (1634 – 1708) z roku 1660 ho publikuje rovnako, a taktiež aj opis Uhorska (*Alt und Neu Pannonia*) Paul-Conrada Balthasara Hana (1633 – 1699) – ktorý ako prvý písal samostatne v nemčine o Svätej Korune²⁸ – z roku 1686, alebo latinský cestopis (*Epistolae itinerariae*, 1700) – na ktorý odkazoval aj Bel²⁹ – holandského filozofa a cestovateľa, v roku 1687 v Bratislave sa zdržujúceho Jacoba Tollia (1633 – 1696). Podstatnú výnimku tvorí len latinský opis Bratislavy (*Encomium Posonii*) evanjelického vychovávateľa prešporskej meštianskej rodiny Auer, pochádzajúceho z Turčianskej stolice a neskôr konvertovaného Antona Tomáša Thuránszkeho:³⁰ toto dielo z roku 1670 udáva nápis so zlatými písmenami a jeho presné miesto pri vonkajšom zdvíhanom moste Michalskej brány („per pontem ejusdem loci egrediens auream supra portam exaratum lego sententiam”)³¹ určite na základe osobných skúseností jeho autora.

Ak by sa predmetný nápis dostal na bránu³² „len“ počas 17. storočia, tak je predstaviteľné, že si jeho datovanie môžeme spájať s niektorým významnejším bratislavským snemom (1608, 1618, 1637 – 1638), alebo dokonca s rozhodujúcim vyrovnaním na jeseň roku 1608. Do úvahy prichádzajú aj 20., 30. a 40. roky 17. storočia kvôli tomu, že vtedy bol vodcom uhorských svetských stavov palatín Mikuláš Esterházy (1625 – 1645), ktorý patril medzi hlavných hovorcov stavovskej súdržnosti a spolupráce.³³ I keď sa mu to podarilo dosiahnuť len zriedkavo. Nápis chcel totiž upriamiť pozornosť vstupujúcich a kráčajúcich cez bránu, aby – sledujúc Ježišove slová farizejom – sa namiesto *divisio* (rozdelenie, nejednot-

nosť a nezrovnalosť) usilovali o jednotu. Bolo to o to viac symbolické, lebo cez bránu sa dalo ísť z mesta do kráľovského hradu, ba pri kráľovských korunováciách (v danom období v roku 1608, 1618, 1647, 1655, 1687 a 1712) cez ňu išiel panovník a jeho početný sprievod z mesta na skladanie svetskej prísahey.³⁴

Samozrejme, ani to nemôžeme vylúčiť, ba je oveľa pravdepodobnejšie, že nápis jestvoval v Prešporke už v neskorom stredoveku, i keď o tom momentálne nemá údaje ani slovenská, ani maďarská historiografia. Čiže je možné, že nápis chcel pôvodne upriamiť pozornosť len na jednotu mestského meštianstva. Tieto riadky Svätého písma boli totiž v týchto storočiach veľmi známe. Figurovali v úvode nemeckej Zlatej buly z roku 1356 (ako na to poukazuje aj práca Hana z roku 1686), neskôr ich citovalo dielo italského dejepisca Petra Ransana (Pietro Ranzano, 1428 – 1492) o uhorských dejinách (*Epithoma rerum Hungararum*) v roku 1489/90, a to ako príklad pre Mateja Korvína a jeho manželku kráľovnú Beatrix, ktorí sa pohádali kvôli nástupníctvu.³⁵ Neustále sa objavujú aj v uhorskej politickej korešpondencii, diplomatických rokovaníach alebo listoch sedmohradských kniežat v 17. storočí. Aby sme uviedli aspoň zopár príkladov z daného obdobia: Ježišove slová citoval uhorský radca Mikuláš Dersffy vo svojom liste Štefanovi Illésházymu na začiatku roku 1604, poukázali na ne koncom roku 1644 na trnavských rokovaníach, pripravujúcich linecký mier (1645), ako aj knieža Juraj II. Rákoci upriamilo na ne pozornosť sedmohradských stavov v roku 1658 a v nasledujúcom Ákosa Barcsayho.³⁶

Predmetný text poznáme z príslušného obdobia aj v podobe iného nápisu. Ten sa nachádzal v polovici 17. storočia nad vchodom do kaplnky botianskeho kaštieľa (Boťany, v niekdajšej Zemplínskej stolici), patriaceho vernému prívržencovi kráľa a hornouhorskému šľachticovi Štefanovi Tárkányovi z Veľkých Trakán,³⁷ pričom kedysi zohral významnú rolu v pohrebnej reprezentácii rodi-

ny, avšak už je úplne schátraný.³⁸ Ani to nie je nepredstaviteľné, že Tárkányiho, ktorého pasovali za rytiera Rádu zlatej ostrohy zrejme počas bratislavskej korunovácie Leopolda I. v júni 1655, inšpiroval nápis v uhorskom hlavnom meste, čo tu však uvádzame ako jednoduchú myšlienku.

Z hľadiska našej témy je istejšie a možno aj zaujímavejšie to, že spomínané slová Ježiša citoval aj samotný Ferdinand I. v Bratislave 8. februára 1546 vo svojom latinskom prejave po panovníckych návrhoch pri príležitosti zahájenia krajinského snemu, keď sa ozval proti nejednotnosti a vzájomnej nenávisti stavov.³⁹ Preto nemôžeme úplne odvrhnúť ani to, že nápis brány inšpiroval panovníka alebo skôr jeho zostavovateľa jeho prejavov, ktorý sa usiloval citovaním biblických riadkov posilniť súdržnosť stavov (medzi nimi aj mešťanov). Keďže však Ježišove úslovie bolo veľmi často používaným prvkom neskorostredovekej a ranonovovekej politickej vravy a humanistickej kultúry proti rozdeleniu, nenávisti a *discordia*, je možné, že panovník, prihovárajúci sa stavom, jednoducho len apeloval na túto spoločnú znalosť.

Nápis v politickom diškurze uhorských stavov

Čo je určite isté: pôvodne na objednanie slobodného kráľovského mesta vyhotovený maľovaný a neskôr do kovu vliaty nápis sa po roku 1712 stal organickou súčasťou politického diškurzu uhorských stavov. Treba silno prízvukovať: mnohokrát sa konkrétne a priamo na neho odvolávali v súvislosti s nejednotnosťou stavov. Podľa našich doterajších vedomostí po prvýkrát na skazu prinášajúcu nejednotnosť upriamil pozornosť reprezentantov hornej tabule člen hornej komory a zvolený arbejský biskup Gabriel Erdődy na 25. zasadnutí snemu v roku 1712: „Emlékezzenek meg a statusok a Szent Mihály kapujára feltétetett írásrúl: Omne regnum in se ipsum divisum desolabitur.”⁴⁰ Neskôr ho citovali aj na snemoch v rokoch 1741, 1833

a 1844. V marci 1833 samotný známy básnik (autor maďarskej hymny) a poslanec dolnej tabule Ferenc Kölcsey, konkrétne týmito slovami: „Ez üdvességes intést (mit akinek tetszik a Mihály torony oldalán naponként olvashat; s mire egymást, valahányszor jobb gondolat nem száll fejünkbe, híven szoktuk – bár haszon nélkül – emlékeztetni) a mai konferenciáról is bátran mondhatjátok...”⁴¹ Navyše podľa našich vedomostí sa na neho naposledy odvolával slovenský prezident Ivan Gašparovič (2004 – 2014), konkrétne vo svojom prejave začiatkom júna 2010 na Bratislavskom hrade pri odhalení kontroverznej jazdeckej sochy Svätopluka – samozrejme, on si dával obsah nápisu do súvisu s nejednotnosťou nie maďarskej/uhorskej, ale slovenskej politickej elity.⁴²

Predsedia novovekých uhorských snemov citovali text predovšetkým často a búrlivo diskutujúcim členom dolnej komory. Ako najlepší príklad toho poslúži korunovačný snem Márie Terézie na jar roku 1741. Na jeho začiatku, presnejšie na jeho druhom zasadnutí 19. mája, sa kráľovský personál Anton Grassalkovich (1731 – 1748), žiadajúci spoluprácu stavov, prihovoral – ako to zaznamenal jeden snemový diár – nasledujúcimi vetami: „Illustrissimus dominus Personalis adhortabatur ultronee Inclytos Status et Ordines ad mutuo colendam inter se bonam harmoniam, animorum unionem et cointelligentiam, reflectendo eosdem ad inscriptionem super Porta Sancti Michaelis civitatis hujus Posoniensis habitam, nempe: Omne regnum in se divisum desolabitur. Et quia concordia res parvae crescerent, discordia vero maximae etiam dilaberentur. Ideo ultronee quoque Inclytis Statibus et Ordinibus mutuum illam unionem animorum et cointelligentiam tanto intensius commendabat...”⁴³

V záujme zhody medzi stavmi personál Grassalkovich, dôverník Márie Terézie,⁴⁴ na jar roku 1741 necitoval svojim poslaneckým kolegom len Ježišove už často spomínané slová.

Ako na to upozorňuje vo vyššie uvedenom citáte kurzívou vyznačená pasáž, odkazuje – podobne ako spomínané dielo (1489/90) Petra Ransana⁴⁵ – **aj na ďalšiu známu sentenciu** („*Nam concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur*”, čiže „Súhlasom sa malé veci stanú veľkými, nejednotnosťou sa aj tie najväčšie rozptýľujú”). Tá (Jug 10,6) pochádza z diela *Vojna s Jugurtom (Bellum Iugurthinum)* známeho rímskeho dejepisca Caia Sallustia Crispa (86 – 35 pred. Kr.), ktoré Ján Baranyai Decsi už na konci 16. storočia preložil do maďarčiny, samotné úslovie svojskou maďarčinou preložiac takto: „Az egyezség által az kicsiny dolgok is nagyra nevedkednek, az háborúsággal még az nagyok is semmié lesznek.”⁴⁶

Nový aristokrat, personál Grassalkovich, sa azda nie náhodou odvolával popri slovách Ježiša na Michalskej bráne na toto úslovie. Sentencia Sallustia bola v neskorom stredoveku a ranom novoveku v celej Európe veľmi rozšírená: často figurovala v emblematickej podobe na rôznych budovách, peniazoch a mapách od Španielska cez Holandsko po Strednú Európu, a taktiež na nápisoch, k čomu dopomohlo aj to, že ako emblém sa vyskytuje už na konci 15. storočia v známom diele *Hypnerotomachia Poliphili* Francesca Colonnaha (1433 – 1527).⁴⁷ Dokonca sa aj v Uhorsku objavuje ako nápis: už v roku 1492 ho nachádzame na Ecsedskom hrade Báthoryovcov, ktorý videl neskôr na prelome rokov 1621/22 významný strážca koruny Peter Révay počas svojho tamojšieho núteného pobytu, navyše ho podľa našich vedomostí práve on zaznamenal po prvýkrát a zvečnil ho vo svojej veľkej práci *De monarchia*.⁴⁸ Sentenciu mohli vidieť na začiatku 18. storočia na mnohých miestach aj tí, ktorí prichádzali na klužskú radnicu.⁴⁹

Okrem toho sentenciu často používala ako kráľovská, tak aj sedmohradská kniežatská politická vrava. Citoval ju Lukáš Hodászi, dvorský kňaz krajinského sudcu Štefana Báthoryho z Ecsedu (1586 – 1605) a biskup potiského okresu reformovanej cirkvi,⁵⁰ na jar

roku 1605 vo svojom liste, adresovanom kniežatú Štefanovi Bocskaimu, možno inšpirujúc (aj) ním často videným nápisom v Ecsede. Vyskytovala sa aj medzi heslami šopronského mešťanostu Krištofa Lacknera na začiatku 17. storočia, neskôr aj v testamentoch kniežata Juraja I. Rákociho (pred rokom 1648) a palatína Pavla Esterházyho (1678).⁵¹ Navyše koncom roku 1637 ju citoval v samotnom Prešporuku palatín Mikuláš Esterházy, keď prvýkrát v uhorských dejinách podnikol (neúspešný) pokus na vytvorenie rokovacieho poriadku pre parlament.⁵² Sentencia je, samozrejme, v každom prípade úsilím o jednotu, teda jej zaužívaným heslom proti *discordia* je *concordia*, i keď ju práve aktuálni rečníci vždy aplikovali prispôsobene svojim záujmom a vykladali si ju vo svojich interpretáciách.

Komunikujúce nápisy v ranonovovekej uhorskej metropole

Sallustiovu sentenciu dobre poznali aj v samotnom Prešporuku. Aj keď sa to na prvý pohľad zdá neuveriteľné, mešťania mesta a na krajinský snem idúci poslanci si ju v 17. storočí mohli každodenne prečítať na veľmi poprednom mieste. Text totiž zdobil stenu niekdajšieho domu mešťanskej rodiny Auer na hlavnom námestí s výhľadom na známu Maximiliánovu fontánu,⁵³ ktorý v tej dobe krášlili mnohé emblémy a nápisy.⁵⁴ Budova bola natoľko popredná a veľkého rozmeru, že sa v nej počas snemu v rokoch 1637 – 1638 – kvôli zrenovovaniu prešporského hradu v 30. a 40. rokoch 17. storočia⁵⁵ – ubytoval aj samotný kráľ Ferdinand III. a jeho rodina,⁵⁶ ako už aj predtým v rokoch 1526 – 1527 Mária Habsburská.⁵⁷ Neskôr tunajšie združovanie sa panovníckej rodiny žilo desaťročia v pamäti rodiny Auer a mešťanov,⁵⁸ k čomu mohlo dopomáhať aj to, že Ferdinand III. na konci diéty 17. marca 1638 z vďaky oslobodil dom od budúcich vojenských a iných ubytovaní.⁵⁹ Budovu, ktorú v 19. storočí prerobili na banku, neskôr na kaviareň, avšak v novembri 2018, žiaľ, vyhorela, pravdepodobne mohli zdobiť nápisy už od 15. – 16. storočia a na jednom z nich figurovala

Sallustiova sentencia už 17. decembra 1637.

Môžeme to tak sebavedomo konštatovať, lebo na základe jedného doteraz nepublikovaného maďarského snemového diára Melichara Ostroluckého zo Zvolenskej stolice v tento deň skoro ráno ešte počas prebiehajúceho snemu predseda hornej tabule palatín Mikuláš Esterházy pozval na rokovanie poslancov dolnej tabule, zasadajúcich v nedávno postavenej Snemovni na Dlhej ulici,⁶⁰ do zasadacej sály hornej komory, presnejšie do svojho paláca na Kapitulskej ulici.⁶¹ Avšak po tom, čo sa tu nedokázali dohodnúť, palatín nahnevaný tým, že kvôli sťažnostiam protestantských stavov rokovania trvali už týždne, vyhlásil nasledovné: „Azt is mondotta Őnagysága, hogy mennénk az Őfölsége szállására (t. j. k domu Auerovcov na hlavnom námestí) **és néznénk meg az falon való írást, mely írás olyan nagy betűkkel vagon írva, mint az ujjam:** »Res parvae crescunt concordia, discordia maximae dilabuntur.«⁶² Následne palatín Esterházy vysvetlil – samozrejme vo vlastnej interpretácii – stavom význam sentencie. Vyjadril, prečo medzi nimi nemôže nastať súhlas, keď podriadený proti svojmu pánovi, svetský proti cirkevnému neustále vedie politický boj, dokonca sa protestanti usilujú od roku 1608 na krajinských snemoch pravidelne zdvihnúť kameň, pod ktorým sa schovávajú jedovaté hady a žaby.⁶³ Avšak poslovia dolnej tabule na to reagovali takto: na toto obvinenie v hornej komore nie sú povinní reagovať, keďže toto je nevhodné miesto (*locus incompetens*), pretože oprávnené je len ich riadne zasadacie miesto (*locus ordinarius*), čiže Snemovňa. K tomu tam naozaj došlo v nasledujúci deň vo forme stanoviska tvrdšieho tónu.⁶⁴

Teda na úplnom konci roka 1637 miesta uhorského krajinského snemu, t. j. panovnícke ubytovanie (dom Auerovcov na hlavnom námestí, ozdobený citátom Sallustia), slúžiace na otváranie diéty a ako dejisko audiencie, respektíve budovy hornej a dolnej tabule (palác palatína Esterházyho na Kapitulskej

a Snemovňa na Dlhej ulici), komunikovali medzi sebou v skutočnom politickom diskurze stavov, navyše symbolicky aj pomocou spomínaného latinského nápisu. Z tohto pohľadu si osobitnú pozornosť zaslúži aj to, že okrem domu Auerovcov sa sentencia nachádzala – v podobe nápisu na stuhe nad mestským erbom – podľa jej súčasnej a viackrát obnovenej podoby určite už pred rokom 1763⁶⁵ aj v rokovacej sále bratislavskej radnice. A tak nemôžeme vylúčiť, ba možno oprávnené predpokladať, že tam bola prítomná už v 17. storočí, konkrétnejšie od vymalovania rokovacej sály v roku 1695 alebo dokonca ešte pred tým.

Úslovie Ježiša a sentenciu Sallustia – podobne Ransanovi a prípadu z roku 1741 – citovali spolu ešte aj v prvej polovici 19. storočia na krajinských snemoch. Napríklad vo februári 1840 podžupan a posol Mošonskej stolice František Sôtér použil spolu obidva zvraty a nie je vylúčené, že vplyvom aj ním prečítaného nápisu.⁶⁶ Napriek tomu, že pôvodní objednávateľa latinských nápisov ako na Michalskej bráne, tak aj na dome Auerovcov boli príslušníkmi (nobilitovaného) meštianstva, keďže obidva súria súdržnosť a úsilie o vyrovnanie (čo často chýbalo v uhorskom/maďarskom parlamentarizme ako v 17. storočí, tak aj neskôr), sa často stávali dôležitými symbolickými prvkami komunikácie medzi panovníkom a stavmi. Navyše biblické riadky Michalskej brány – po tom, čo sa dostali na kovovú tabuľu pri príležitosti vyrovnania na korunovačnej diéte v roku 1712 – slúžili aj ako frekventovaná odkazovacia základňa stavovského politického diskurzu počas celého novoveku. Ako Ferenc Kölcsey napísal: aké dobré by bolo, ak by sa rovesníci palatína Mikuláša Esterházyho a jeho nasledovníci vedeli (po)učiť z Ježišových slov! O to viac, keďže o podobnom hovoriacom a komunikujúcom nápise, ktorý nadobudol rovnako významnú rolu, zatiaľ nevieme v celej Karpatskej kotline.

(preložil Balázs Csiba)

Archívne pramene

- Archiv mesta Bratislavy (AMB)
KAR Komorné knihy (Kammerrechnungen)
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
(MNL OL)
N 49 Regnicoláris levéltár, Archivum regni, Diaetae antiquae
Vol. 3. Pálóczi Horváth György naplója
N 114 Regnicoláris levéltár, Archivum regni, Kovachich Márton-György gyűjteménye, Diaria diaetalia
Vol. 1. Országgyűlési naplómásolatok
Országgyűlési Könyvtár, Budapest (OK)
Gyurikovits-gyűjtemény
700.478. Diarium diaetae anni 1741...
Országos Széchényi Könyvtár, Budapest (OSZK)
Kt. Kézirattár
Fol. Lat. 3910. Acta diaetae Poseniensis anni 1741 cum diario
Slovenský národný archív, Bratislava (SNA)
Spoločný archív rodu Révay (SAR)
I. Turiec 2. Fasz. II. Nr. 5. Osztrólczyk Menyhért naplója

Literatúra

- ALBU 2002.
ALBU, IOAN: *Inscripfen der Stadt Hermannstadt aus dem Mittelalter und der Frühen Neuzeit*. Hermannstadt-Gundelsheim am Neckar, 2002. (Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt 3.)
BALLUS 1823.
BALLUS, PAUL VON: *Presburg und seine Umgebungen*. Preßburg, 1823.
BALOGH 1943.
BALOGH JOLÁN: *Az erdélyi renaissance*. I. (1460–1541). Kolozsvár, 1943.
BARANYAI DECSI 1596.
BARANYAI DECSI JÁNOS: *Az Caius Crispus Sallustiusnak két históriája*. Szeben, 1596. Faksimilekiadása: Kísérő tanulmány KURCZ ÁGNES. Szerk. VÁRJAS BÉLA. Budapest, 1979. (Bibliotheca Hungarica Antiqua 10.)
BEL 1735.
BEL, MATTHIAS: *Notitia Hungariae novae historico geographica...* I. Vienna, 1735.
BOROVSKY 1904.
Magyarország vármegyéi és városai. Pozsony vármegye, Pozsony sz. kir. város, Nagyszombat, Bazin, Modor és Szentgyörgy r. t. városok. Szerk. BOROVSKY SAMU. Budapest, é. n. [1904.]
BOROVSKY é. n.
Magyarország vármegyéi és városai. Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely r. t. város. Szerk. BOROVSKY SAMU. Budapest, é. n.
BUZÁSI-PÁLFFY 2015.
BUZÁSI, ENIKŐ – PÁLFFY, GÉZA: *Augsburg – Wien – München – Innsbruck. Die frühesten Darstellungen der Stephanskronen und die Entstehung der Exemplare des Ehrenspiegels des Hauses Österreich. Gelehrten- und Künstlerbeziehungen in Mitteleuropa in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*. Budapest, 2015.
COLONNA 1499.
COLONNA, FRANCESCO: *Hyperotomachia Poliphili*. Venetia, 1499.
CZEGLÉDI 2015.
„Birodalmam alatt...” Gróf Grassalkovich Antal a birtokos, mecénás és magánember. *Tanulmánykötet a Gödöllői Királyi Kastély és a Gödöllői Városi Múzeum szervezésében 2011. szeptember 16-án megrendezett Gróf Grassalkovich Antal című konferencia előadásaiból*. Szerk. CZEGLÉDI NOÉMI. Gödöllő, 2015.
ČOVAN 2016.
ČOVAN, MIROSLAV: *Historické nápisy zo Šariša do roku 1650*. Martin, 2016. (Corpus Inscriptionum Slovaciae I.)
DOMINKOVITS–D. SZAKÁCS 2020.
DOMINKOVITS PÉTER – D. SZAKÁCS ANITA: *Sopron élen. Sopron város polgármesterei Hummel Kristóftól Lackner Kristófig (1552–1631)*. Sopron, 2020.
DUCHOŇOVÁ 2017.
DUCHOŇOVÁ, DIANA: *Palatín Mikuláš Esterházy. Dvorská spoločnosť a aristokratická každodennosť*. 2. bőv. kiad. Bratislava, 2017.
EOE 1875–1898.
Erdélyi Országgyűlési Emlékek történeti bevezetésekkel. Szerk. SZILÁGYI SÁNDOR. I–XXI. Budapest, 1875–1898. (Magyar Történelmi Emlékek III/b: I–XXI.)
FAUST 1930.
FAUST, OVIDIUS: *Zo starých zápisnic mesta Bratislavy*. Bratislava, 1930.
FÁBIÁN 1835.
FÁBIÁN GÁBOR: *Arad vármegye leírása históriai, geographiai és statistikai tekintetben*. I. *Históriai leírás*. Buda, 1835.
FEDERMAYER 2003.
FEDERMAYER, FREDERIK: *Rody starého Prešporka. Genealogický rozbor obyvateľstva a topografia mesta podľa súpisu z roku 1624*. Bratislava, 2003.
FIDLER 1995–1997.
FIDLER, PETR: Beiträge zu einem Künstler- und Kunsthandwerkerlexikon des Donaugebietes (Österreich, Slowakei und Ungarn). Exzerpta aus den Archiven in Preßburg und Tyrnau, Teile I–IV. *Ars*, (1995), 1. sz. 82–93. p., (1995) 2–3. sz. 205–218. p., (1996) 1–3. sz. 225–239. p., (1997) 1–3. sz. 221–252. p.
FLÓRA 2011.
FLÓRA ÁGNES: Jelkép, erény, reprezentáció. A kora újkori Kolozsvár tanácsháza mint a városvezetés egyik reprezentációs színtere. In: *Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára*. Szerk. KOVÁCS ZSOLT – SÁRKADI NAGY ÉMESE – WEISZ ATTILA. Kolozsvár, 2011. 149–165. p.
FORGÓ 2012.
FORGÓ ANDRÁS: A politika kultúrtörténete. Egy „német” elmélet vitája és annak tanulságai. *Világtörténet*, 34. (2012), 3–4. sz. 171–186. p.
FORGÓ 2013.
Az 1712. évi pozsonyi diéta egy ciszterci szerzetes szemével. Szerk. FORGÓ ANDRÁS. Pannonhalma–Veszprém, 2013. (Fontes ex Archivo Sancti Martini editi I. / A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 32.)
FUKÁRI 2005.
FUKÁRI VALÉRIA: Rákos Péter idézése – leveleiből. *Kalligram*, 14. (2005), 1–2. sz. = <http://www.kalligramoz.eu/Kalligram/Archivum/2005/XIV.-evf.-2005.-januar-februar/Rakos-Peter-idezese-leveleibol> (Utolsó letöltés: 2020. május 28.)
FUNDÁRKOVÁ 2018.

- FUNDÁRKOVÁ, ANNA: *Barokový aristocrat: Pavol Pálffy*. Bratislava, 2018.
- GYULAI 2006.
- GYULAI ÉVA: Nagytárkány birtokosai és adózói a 16–17. században. In: *Nagytárkány I. Tanulmányok a község településtörténetéhez és néprajzához*. Szerk. VIGA GYULA. Somorja–Komárom, 2006. (Lokális és regionális monográfiák 5.) 55–128. p.
- HAN 1686.
- HAN, PAUL-CONRAD BALTHASAR: *Alt und Neu Pannonia, Oder Kurz-Verfaßte Beschreibung Des Uralten Edlen Königreichs Hungarn...* Nürnberg, 1686.
- HANÁK-KOPUNCOVÁ 2007.
- HANÁK, JOZEF – KOPUNCOVÁ, BARBORA: *Prešpostké opevnenia*. Bratislava, 2007.
- HENDE 2013.
- HENDE FANNI: Ad dignitatem regiam sublevetis. A 18. századi magyar királykoronázások történetéhez. In: *Az 1712. évi pozsonyi diéta egy ciszterci szerzetes szemével*. Szerk. FORGÓ ANDRÁS. Pannonhalma–Veszprém, 2013. (Fontes ex Archivo Sancti Martini editi I. / A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 32.) 65–109. p.
- HOLČÍK 1990.
- HOLČÍK, ŠTEFAN: *Bratislavská radnica*. Bratislava, 1990.
- HOLČÍK 2005.
- HOLČÍK, ŠTEFAN: *Pozsonyi koronázási ünnepségek 1563–1830*. I. kiad. Bratislava, 1986. 4. bőv. jav. kiad. Bratislava, 2005.
- HOLČÍK 2015.
- HOLČÍK, ŠTEFAN: *Michael's Tower*. Bratislava, 2015.
- KÁROLYI 1883.
- KÁROLYI ÁRPÁD: *Illésházy István hűtlenségi pöre*. Budapest, 1883.
- KELLER-SCHEUTZ-TERSCH 2005.
- Johann Sebastian Müller und sein Wienbericht aus dem Jahr 1660*. Hrsg. KELLER, KATRIN – SCHEUTZ, MARTIN – TERSCH, HARALD. Wien–München, 2005. (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 42.)
- KNAPP-TÜSKÉS 2013.
- Az Esterházy család és a magyarországi művelődés. Képek és szövegek a XVII–XIX. századból*. Vál., szerk. KNAPP ÉVA – TÜSKÉS GÁBOR. Budapest, 2013.
- KORABINSKY 1781.
- KORABINSKY, JOHANN MATHIAS: *Beschreibung der königl. ungarischen Haupt-Frey- und Krönungsstadt Preßburg*. Preßburg, 1781.
- KÖVÉR 2013.
- KÖVÉR LAJOS: *Jacobus Tollius magyarországi mozaikjai*. Aetas, 28. (2013), 3. sz. 5–23. p.
- KUSLER 2017.
- KUSLER, AGNES: 'Maiestatis Hungariae Aquila'. Christoph Lackner and the Hieroglyph of the Habsburg Eagle. In: *Emblems and the Natural World*. Ed. ENENKEL, KARL A. E. – SMITH, PAUL J.. Leiden–Boston, 2017. (Intersections 50.) 419–453. p.
- KUSLER 2019.
- KUSLER ÁGNES: Habsburg-propaganda és polgári erények: Lackner Kristóf és az alkalmazott emblematika Sopronban a 17. század elején. *Művészettörténeti Értesítő*, 68. (2019), 33–96. p.
- LUKINICH 1923.
- Auer János Ferdinánd pozsonyi nemes polgárnak hétéronyi fogságában írt naplója 1664*. Kiad. LUKINICH IMRE. Budapest, 1923. (Fontes historiae Hungaricae aevi Turcici I.)
- MAJOROSSY 2012.
- MAJOROSSY JUDIT: A pozsonyi városi elit és az udvar (az udvari nemesség) kapcsolatának megközelítési módjai a késő középkorban és a kora újkorban. In: *Urbs: Magyar várostörténeti évkönyv*, 7. Főszerk. KENYERES ISTVÁN. Budapest, 2012. 171–199. p.
- MIHALIK 2015.
- MIHALIK BÉLA: Thuránszky Tamás Antal, egy magyarországi konvertita a római Ospizio dei Convertendiben. In: *Lymbus: Magyarságtudományi Forrásközlemények*. Főszerk. UJVÁRY GÁBOR. Budapest, 2015. 83–95. p.
- MIKÓ 2004.
- MIKÓ ÁRPÁD: A bártfai városháza. Adalékok a Jagelló-kori reneszánsz történetéhez Felső-Magyarországon. *Művészettörténeti Értesítő*, 53. (2004), 19–52. p.
- NÉMETH 2002.
- NÉMETH S. KATALIN: *UTAZÁSOK ERDÉLYBEN ÉS MAGYARORSZÁGON (Veit Marchthaler: Ungarische Sachen, 1588.)*. Irodalomtörténeti Közlemények, 106. (2002), 3–23. p.
- NÉMETH 2020.
- VEIT MARCHTALLERS BESCHREIBUNG UNGARISCHER SACHEN VON A(NNO) 1588 / VEIT MARCHTHALER MAGYAR DOLGAINAK LEÍRÁSA AZ 1588 ÉVTŐL. FORD., SAJTÓ ALÁ REND., BEV. NÉMETH S. KATALIN. Budapest, 2020.
- ORTVAY 1905.
- ORTVAY TIVADAR: *Pozsony város utcái és terei. A város története utca- és térnevekben*. Pozsony, 1905.
- ORTVAY 2008.
- ORTVAY TIVADAR: *Pozsony város utcái és terei. Óváros*. Pozsony, 2008.
- PAULINYI 1934.
- PAULINYI OSZKÁR: Az első magyar országgyűlési napló (Feller Miklós naplója az 1546. évi pozsonyi országgyűlésről). In: *A Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve (Bécs)*. IV. Szerk. ANGYAL DÁVID. Budapest, 1934. 204–230. p.
- PÁLFFY 2013a.
- PÁLFFY GÉZA: A Magyar Királyság új fővárosa: Pozsony a XVI. században. *Fons (Forráskutatás és Történeti Segédanyagok)*, 20. (2013), 1. sz. 3–76. p.
- PÁLFFY 2013b.
- Miesta konania uhorských snemov v Prešporku a Šoproni v 16. – 17. storočí (K ranonovovekým dejinám symbolickéj politickej komunikácie). In: *WOCH: Ročenka pre genealógiu a regionálne dejiny Bratislavy*, 1. (2013) č. I., p. 16–35.
- PÁLFFY 2015.
- PÁLFFY GÉZA: A szakítások és kiegyezések évszázada: a Magyar Királyság 17. századi története új megvilágításban. *Történelmi Szemle*, 57. (2015), 51–65. p.
- PÁLFFY 2017.
- Jahrhundert von Trennungen und Ausgleichen. Die Geschichte des Königreichs Ungarn im 17. Jahrhundert in einem neuen Licht. In: *Historisches Jahrbuch*, 137. (2017), p. 248–267.
- PORTISCH 1933.
- PORTISCH, EMIL: *Geschichte der Stadt Pressburg/Bratislava*. I–II. Preßburg/Bratislava, 1933.

- Pozsony 1840.
Felséges *Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar és Csehországoknak e néven Ötödik apost. királyától Szabad királyi Pozsony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország Közggyűlésének Jegyző Könyve.* Pozsony, 1840.
- RANSANUS 1977.
 RANSANUS, PETRUS: *Epithoma rerum Hungararum.* Ed. KULCSÁR, PETRUS. Budapest, 1977. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum Series Nova II.)
- RANSANUS 1999.
 RANSANUS, PETRUS: *A magyarok történetének rövid foglalata.* Ford., az utószót és a jegyzeteket írta BLAZOVICH LÁSZLÓ – Sz. GALÁNTAI ERZSÉBET. A Corvinus János c. részt ford. KULCSÁR PÉTER. Budapest, 1999. (Millenniumi magyar történelem, Források)
- RÉVAY 1659.
 REWA, PETRUS DE [RÉVAY PÉTER]: *DE MONARCHIA ET SACRA CORONA REGNI HUNGARIAE CENTURIAE SEPTEM... QUAS EMENDATAS ET AUCTAS PUBLICABAT COMES FRANCISCUS DE NADASD... QUIBUS ACCESSIT SEORSIM CATALOGUS PALATINORUM ET IUDICUM EJUSDEM REGNI, OPERA ET STUDIO GASPARIS LONGELINI...* Francofurti, 1659.
- SALAMON 1889.
 SALAMON FERENCZ: *Salamon Ferencz kisebb történelmi dolgozatai.* 2. kiad. Budapest, 1889.
- SCHEUTZ–TERSCH 2005.
 SCHEUTZ, MARTIN – TERSCH, HARALD: Die Achse Wien – Pressburg/Bratislava in vier Reiseberichten um 1660. Zwischen kaiserlicher Residenz und Osmanenbedrohung. In: *Itineraria Posoniensia. Akten der Tagung Reisebeschreibungen in der Neuzeit, Bratislava, 3.–5. November 2003.* Hrsg. FRIMMOVÁ, EVA – KLECKER, ELISABETH. Bratislava, 2005. 264–293. p.
- ŠEDIVÝ 2014.
 ŠEDIVÝ, JURA] a kollektív: *Latinská epigrafia. Dejiny a metodika výskumu historických nápisov zo Slovenska.* Bratislava, 2014. (Corpus Inscriptionum Slovaciae I.1.)
- SERFŐZŐ 2020.
 SERFŐZŐ SZABOLCS: „A kétfejű sas szárnyainak oltalmában”: A Habsburg uralkodók reprezentációja a kora újkori Sopronban. *Soproni Szemle*, 74. (2020), 294–344. p.
- ŠEVČÍKOVÁ–OBUCHOVÁ 1984.
 ŠEVČÍKOVÁ, ZUZANA – OBUCHOVÁ, VIERA: *Michalská veža.* Bratislava, 1984.
- ŠPIESZ 1987.
 ŠPIESZ, ANTON: *Bratislava v 18. storočí.* Bratislava, 1987.
- SZABÓ 2012.
 SZABÓ ANDRÁS PÉTER: „De profundis”. Nemzeteszmék az 1657 utáni évek erdélyi válságában. *Századok*, 146. (2012), 1085–1160. p.
- SZABÓ 2019.
 SZABÓ ANDRÁS PÉTER: Eszmék a nádori politika szolgálatában: Esterházy Miklós levelei a vármegyéknek (1626–1645). In: *Politikai nyelvek a 17. század első felének Magyarországn.* Szerk. KÁRMÁN GÁBOR – ZÁSZKALICZKY MÁRTON. Budapest 2019. 223–284. p.
- SZAUDEK 1960.
 Kőlcsey Ferenc összes művei. I–III. S. a. r. SZAUDER JÓZSEFNÉ – SZAUDER JÓZSEF. Budapest, 1960.
- SZILÁGYI 1875.
 A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése. Szerk. SZILÁGYI SÁNDOR. Budapest, 1875. (Magyar Történelmi Emlékek 1.: Okmánytárak 24.)
- SZILÁGYI 1885.
 A linzi béke okirattára. Szerk., jegyz. SZILÁGYI SÁNDOR. Budapest, 1885.
- TARNAI 1969.
 TARNAI ANDOR: *Extra Hungariam non est vita...* (Egy szállóige történetéhez.) Budapest, 1969. (Modern Filológiai Füzetek 6.)
- THURANSKY 1670.
 THURANSKY, THOMAS ANTONIUS: *Encomium Posonii in Hungaria Inferiori metropoleos...* Posonium, 1670.
- THURY 1903–1904.
 THURY ETELE: Lányi Pál gömöri alispán naplója az 1712. évi országgyűlésről. I–II. *Történelmi Tár*, 4. (1903), 395–413. p. és 5. (1904), 1–34. p.
- TOLLIIUS 1700.
 TOLLIIUS, JACOBUS: *Epistolae itinerariae.* Amsterdam, 1700.
- TÓTH 2008.
 Lackner Kristófnak, mindkét jog doktorának rövid önéletrajza / *Vitae Christophori Lackhner I. U. D. Hominis, brevis consignatio.* Szövegmond., ford., jegyz., bev. TÓTH GERGELY. Sopron 2008. (Sopron Város Történeti Forrásai C sorozat 5.)
- TÓTH 2017.
 RÉVAY Péter: *De monarchia et sacra corona Regni Hungariae centuriae septem.* – A magyar királyság birodalmáról és szent koronájáról szóló hét század. A kötetet szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a magyar szöveg tárgyi jegyzeteit írta: TÓTH Gergely. A latin szöveget gondozta és fordította: TÓTH Gergely, BENEI Bernadett, JARMALOV Rezső, SÁNTA Sára. I–II. kötet. Budapest, 2021.
- VADÁSZ 2005.
 VADÁSZ VERONIKA: Egy prédikátor levelei Bocskaihoz 1605 tavaszán. *Aetas*, 20. (2005), 3. sz. 155–161. p.
- ZEILLER 1646.
 ZEILLER, MARTIN: *Neue Beschreibung deß Königreichs Ungarn und darzu gehöriger Landen, Städte und vornehmster Oerther.* Ulm, 1646.
- ZEILLER 1664.
 ZEILLER, MARTIN: *Neue Beschreibung des Königreichs Ungarn und darzu gehöriger Landen, Städte und vornehmster Oerter* Leipzig, 1664.
- ZEILLER 1997.
 ZEILLER [sic!], MARTINUS: *A Magyar Királyság leírása.* Ford. GLÓSZ JÓZSEF. Utószó G. ETÉNYI NÓRA. Szekszárd, 1997.
- ZSILINSZKY 1880–1897.
 ZSILINSZKY MIHÁLY: *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve.* I–IV. (1523–1712). Budapest, 1880–1897. (A Magyarországi Protestánségylet kiadványai)

POZNÁMKY POD ČIAROU

- ¹ Táto štúdia vznikla vďaka podpore výskumného projektu Lendület, ktorú získala bádateľská skupina „Svätá koruna“ („Lendület“ Szent Korona Kutatócsoport) Historického ústavu Filozofického bádateľského centra (BTK TTI). Osobitne sa chcem poďakovať Zuzane Ludikovej (Bratislava), ako aj svojim výskumným kolegom Borbále Gulyás, Fanni Hende a Szabolcsovi Serfőzővi (Budapešť) za ich pomoc pri tvorbe tohto textu.
- ² O Michalskej veži a bráne ďalšiu literatúru pozri FAUST 1930, s. 49-57; PORTISCH 1933, I, s. 200-202; ŠEVČIKOVÁ-OBUCHOVÁ 1984; HANÁK-KOPUNCOVÁ 2007, s. 92-98; ORTVAY 2008, s. 13-17; HOLČÍK 2015.
- ³ O téme v maďarčine, sumarizovane s bohatými odkazmi na zahraničnú literatúru pozri FORGÓ 2012.
- ⁴ Najnovšie o miestach rokovania dolnej a hornej tabule uhorského krajinského snemu PÁLFFY 2013b.
- ⁵ Ako príklad nám poslúžila už priam klasická a veľkolepá práca Andora Tarnaiho o okrídlených frázach. TARNAI 1969.
- ⁶ O tom pozri napríklad v súvislosti so Šopronom: SERFŐZŐ 2020, hlavne s. 305-312.
- ⁷ Na tomto mieste kvôli nedostatku priestoru vo všeobecnosti (bez presných bibliografických údajov) spomenieme počas desaťročí zbieranú databázu náhrobných kameňov Pála Lóveiho, vzťahujúcu sa na celé územie stredovekého Uhorského kráľovstva, a sériu jeho čiastkových štúdií, zároveň aj edície náhrobných nápisov a štúdie o náhrobných pamiatkach v Albe Iulii (Ágnes Szalay Ritoókné), Košiciach (Béla Wick), Kluži (János Herepei), Šoprone (Melinda Kiss), Bratislave a Levoči (Zuzana Ludiková, Árpád Mikó a Géza Pálffy).
- ⁸ ALBU 2002, respektíve porovnaj ohľadom radnice v Bardejove aj MIKÓ 2004.
- ⁹ O doterajších výsledkoch pozri ŠEDIVÝ 2014 a ČOVAN 2016.
- ¹⁰ S ďalšou literatúrou pozri: TÓTH 2008, s. 128-131 a 168, pozn. č. 167, a taktiež najaktuálnejšie základné práce: KUSLER 2017; KUSLER 2019 a SERFŐZŐ 2020. *passim*.
- ¹¹ PORTISCH 1933, I, s. 202; ŠEVČIKOVÁ-OBUCHOVÁ 1984, s. 19-28; HANÁK-KOPUNCOVÁ 2007, s. 95-98.
- ¹² Za informáciu ďakujem Štefanovi Holčíkovi a Jurajovi Šedivému (Bratislava).
- ¹³ Jej publikovanie: HANÁK-KOPUNCOVÁ 2007, s. 99.
- ¹⁴ BEL 1735, I, s. 633-634 (bez dátumu); „Omne Regnum in se ipsum divisum desolabitur 1723.” KORABINSKY 1781, s. 50.
- ¹⁵ BOROVSZKY 1904, s. 148; ORTVAY 1905, s. 368 a ORTVAY 2008, s. 15, Porovnaj aj FAUST 1930, s. 50; ŠEVČIKOVÁ-OBUCHOVÁ 1984, s. 19-20.
- ¹⁶ „Možno ani preto nie, lebo – po tom, čo som počas dvoch desaťročí „normalizácie“ hocikedy prešiel bratislavskou Michalskou bránou, na svoje posilnenie som vždy vzhliadol na biblické úslovie na medenej tabuli, ktorá tam visí od roku 1717: Omne regnum in se ipsum divisum desolabitur – po rozpade moci sa leda odohralo niekoľko pekných a z hľadiska verejnej nálady povznášajúcich udalostí, začal som nedôverčivo vnímať, že sa síce naplnili slová citovaného úslovja, starý režim zanikol, ale desolatio zostala, nemíňa sa, ba zväčšuje sa.” FUKÁRI 2005.
- ¹⁷ FAUST 1930, s. 50; ŠEVČIKOVÁ-OBUCHOVÁ 1984, s. 19-20;

- ŠPIESZ 1987, s. 66; HANÁK-KOPUNCOVÁ 2007, s. 98 atď.
- ¹⁸ HOLČÍK 2005, s. 48, respektíve na základe neho je rovnakého názoru aj ŠPIESZ 1987, s. 66.
- ¹⁹ FEDERMAYER 2003, s. 182.
- ²⁰ „wegen gelaister arbeit an der tafel ober dem Michaeler Thorbruckhen” 44 zlatých a 15 denárov, respektíve „an obiger tafel die buchstaben zuvergolden” 50 zlatých a 40 denárov. AMB KAR 299/1712. fol. 158v. Porovnaj PORTISCH 1933, I, s. 202.
- ²¹ „a Szent Mihály kapujára feltetett írás” (II. jún 1712) THURY 1904, s. 22.
- ²² S ďalšou literatúrou pozri PÁLFFY 2015, s. 59-60, v nemčine: PÁLFFY 2017, s. 260. Ohľadom snemu podrobne pozri FORGÓ 2013.
- ²³ Najnovšie o tom pozri PÁLFFY 2013a.
- ²⁴ „Auff dem Thurn deß MichaelerThors [sic!] werden diese Wort gelesen: Omne Regnum in se ipsum divisum desolabitur” ZEILLER 1646, s. 203, respektíve ZEILLER 1664, s. 194-195.
- ²⁵ „ein günstiger guter Freund” ZEILLER 1646, s. 204, respektíve v maďarskom vydaní rozšírenej verzie „Egy jó barátom ezt írja...” ZEILLER 1997, s. 141.
- ²⁶ Ohľadom Marchthalera a jeho práce pozri: NÉMETH 2002, respektíve najaktuálnejšie vydanie diela po maďarsky: NÉMETH 2020, s. 63-65 (s opisom Bratislavy/Prešporka).
- ²⁷ O tom najaktuálnejšie pozri SCHEUTZ-TERSCH 2005, hlavne s. 269-280. Po maďarsky pozri doslov Nóry G. Etényi: ZEILLER 1997.
- ²⁸ BUZÁSI-PÁLFFY 2015, s. 124-125.
- ²⁹ „Auf den Thurn bemeldtes Michaeler-Thors werden folgende Worte gelesen: Omne Regnum in se ipsum divisum desolabitur” KELLER-SCHEUTZ-TERSCH 2005, s. 39; „auf dem Thurn des Michaelis Thors mit guldenen Buchstaben geschrieben zu lesen ist, welcher auch vor Anfang der guldenen Bull stehet...” HAN 1686, s. 92; „aureis inscriptum literis...” TOLLIUS 1700, s. 141, respektíve BEL 1735, I, s. 633-634. O uhorských súvislostiach Tollia pozri KÖVÉR 2013, ohľadom Bratislavy hlavne s. 8-10. V 18. a 19. storočí citovalo (po maďarsky, nemecky, latinsky, holandsky, poľsky atď.) text mnoho cestopisov a miestopisov, cestovateľských lexikónov a diárov, ktoré tu kvôli nedostatku priestoru nemôžeme vymenovať, porovnaj napr. BALLUS 1823, s. 81.
- ³⁰ O kariére Thuranského a jeho konvertovaní najnovšie pozri MIHALIK 2015.
- ³¹ THURANSKY 1670. D4, porovnaj ešte „an der tafel ober dem Michaeler Thorbruckhen” AMB KAR K 299/1712. fol. 158v.
- ³² Nemožno vylúčiť, že nasledovný zápis v mestskej účtovnej knihe z roku 1654 sa sčasti vzťahuje na biblický nápis: „Am 28. September dem Rudolph Arnoldt Mahler, wegen der schrift und stadtwappen auf dem Michaeler Thor zu verneuern zahlh 10 fl.” AMB KAR K 241/1654, s. 125, porovnaj FIDLER 1995/I, s. 84. (Arnoldt, Rudolf, d.J.).
- ³³ Najnovšie o tom pozri: SZABÓ 2019, s. 268-269.
- ³⁴ O tejto udalosti v súvislosti s korunovaním v roku 1712 najaktuálnejšie pozri: HENDE 2013, s. 69-70 a 99, a ďalšie údaje ohľadom snemu: FORGÓ 2013, s. 117-121 a 197-202.
- ³⁵ RANSANUS 1977, s. 45 a RANSANUS 1999, s. 16.
- ³⁶ V uvedenom poradí Mikuláš Dersffy Štefanovi Illésházymu 29. jan. 1604 KÁROLYI 1883, s. 142; trnavské

- rokovania, 23. december 1644 SZILÁGYI 1885, s. 165; Juraj II. Rákóczi sedmohradským stavom, 16. január 1658 EOE 1886. XI, s. 345, respektíve Ákosovi Barcsaymu, 16. jan. 1659 EOE 1887. XII, s. 135. Ďalšie štyri sedmohradské príklady: SZABÓ 2012, s. III2, pozn. č. 138.
- ³⁷ „Stephanus Tárkányi de Nagy-Tárkány, Caes. Reg. Majestatis Eques auratus fieri curavit. Omne regnum in se ipsum divisum desolabitur.” BOROVSKÝ (bez r.), s. 24.
- ³⁸ Ohľadom botianskeho kaštieľa Štefana Tárkányiho a jeho tamojšej kaplnky najnovšie pozri GYULAI 2006. hlavne s. 70-74.
- ³⁹ „...modo vos velitis odia, persecutiones, pauperum oppressiones et partitiones inter vos hucusque habitas a vobis semovere, quia illa fuissent prima et principalis causa ruinae et desolationis vestrae. Induxit [t. j. kráľ Ferdinand] pro teste Christum, qui dixisset, quod omne regnum in ipso divisum desolare [sic! namiesto desolari] oportet.” PAULINYI 1934, s. 210.
- ⁴⁰ THURY 1904, s. 22.
- ⁴¹ 29. máj 1741 OSzK Kt. Fol. Lat. 3910. fol. 4v. a OK Gyurikovits-gyűjtemény 700.478. („Diarium diaetae anni 1741...”), s. 7; 31. marec 1833 SZAUDER 1960. II, s. 505; 17. máj 1844 „miért él vele viszályban, feledvén, hogy Pozsony kapuján meg van írva: omne...?” Pesti Hírlap, roč. 4 (26. máj 1844), č. 355, s. 357.
- ⁴² „To, čo prišlo po Svätoplukovi, nás omína a trápi dodnes. Malosť elit. Tá nás ako národ vháňala do pozície ľudí poddajných a slúžiacich. A občas mám pocit, akoby nás ani dnes nechcela opustiť. Už veky sme roztriešteni. Svedčí o tom aj nápis na Michalskej veži nášho hlavného mesta „Omne regnum in se ipsum divisum desolabitur.” <https://archiv.prezident.sk/gasparovic/indexff44.html?prihovor-prezidenta-sr-ivana-gasparovica-pri-prilezitosti-odhalenia-jazdeckej-sochy-krala-svatopluka-bratislava-6-6-2010> (Naposledy stiahnuté: 28. máj 2020)
- ⁴³ OSzK Kt. Fol. Lat. 3910. fol. 4v-5r. Porovnaj ešte bez nižšie predstavenej Sallustius-sentencie aj iný diár: „supra portam sequentia essent inscripta verba: Omne...” OK Gyurikovits-gyűjtemény 700.478. („Diarium diaetae anni 1741...”), s. 7.
- ⁴⁴ Najnovšie s ďalšou literatúrou pozri CZEGLÉDI 2015.
- ⁴⁵ Porovnaj RANSANUS 1977, s. 45 a RANSANUS 1999, s. 16-17.
- ⁴⁶ BARANYAI DECSI 1596, s. 7/v. („Az lugurtának hadai az rómaiak ellen”)
- ⁴⁷ COLONNA 1499, s. 224.
- ⁴⁸ BALOGH 1943, s. 223 (s ďalšou literatúrou), respektíve RÉVAY 1659, s. 58. Kritické latinsko-maďarské vydanie diela v redakcii Gergelya Tótha s jeho podrobnými úvodnými textmi: TÓTH 2021.
- ⁴⁹ FLÓRA 2011, s. 154, 160 a 164.
- ⁵⁰ VADÁSZ 2005, s. 60, č. I (po 21. februári 1605).
- ⁵¹ Lackner, 1610: DOMINKOVITS-D. SZAKÁCS 2020, s. 100, obraz 86; Rákóczi, pred rokom 1648: SZILÁGYI 1875, s. 585; Esterházy, 1678: KNAPP-TÜSKÉS 2013, s. 88. Okrem toho knieža Rákóczi kňazom tieto riadky aj vo svojej maďarskej inštrukcii pre vojakov hradu Borosjenő v júni 1643: FÁBIÁN 1835, s. 140, pozn. e.
- ⁵² SALAMON 1889, s. 409, respektíve najnovšie SZABÓ 2019, s. 268, pozn. č. 115.
- ⁵³ O dejinách domu pozri ORTVAY 1905, s. 118-120; FEDER-MAYER 2003, s. 186-188, č. 122; ORTVAY 2008, s. 179-180.
- ⁵⁴ „Haec quoque ut variis emblematis est externe depicta...” THURANSKY 1670. D recto.
- ⁵⁵ O téme najnovšie so staršou slovenskou a maďarskou literatúrou pozri FUNDÁRKOVÁ 2018, s. 101-110.
- ⁵⁶ „ingredimur hospitium Suae Maiestatis apud dominum Auer”. MNL OL N 114 Vol. I. p. 133, respektíve „cisterna ex opposito Suae Maiestatis sita” Tamže, s. 220 (diár poslov slobodného kráľovského mesta Bardejov) a „az posoni nagy piaczon” MNL OL N 49 Vol. 3. p. 193. (diár Juraja Pálócziho Horváta). V našej staršej štúdií (PÁLFFY 2013b, s. 78-79) sme mylne konštatovali, že sa počas diéty v rokoch 1637 – 1638 panovník zdržoval na kráľovskom hrade a práve tam sa nachádzal nápis so Sallustiovou sentenciou, čo na tomto mieste radi korigujeme.
- ⁵⁷ Dom bol vtedy ešte vo vlastníctve bratislavského kastelána Štefana Aczéla. Najnovšie podrobne pozri MAJOROSSY 2012, s. 185 a 188-189.
- ⁵⁸ Porovnaj napríklad „domus Aueriana, quam ipse etiam Ferdinandus III. anno 1638 sibi delegit hospitium”. THURANSKY 1670. D recto.
- ⁵⁹ LUKINICH 1923, s. I, pozn. č. I.
- ⁶⁰ Porovnaj PÁLFFY 2013a, s. 73-75.
- ⁶¹ O dome, ktorý Esterházy vlastnil od roku 1636, najnovšie pozri: FEDERMAYER 2003, s. 82-84, č. 28 a DUCHOŇOVÁ 2017, s. 111-113.
- ⁶² SNA SAR I. Turiec 2. Fasz. II. Nr. 5. fol. 17v-18r. (diár Melichara Ostroluckého).
- ⁶³ „Post haec dominus palatinus orationem rigidam et asperam contra nos direxit, notanter exaggerando Suae Maiestatis potentiam, eam tantam esse, ut etiam totus orbis adoret; Turcicum imperatorem ipsam magis venerari, quam nos. Unde dicitur: Deum time, regem honora, dirigat nos ad hospitium Suae Maiestatis, ubi scriptum est: Concordia res parvae crescunt. Quomodo autem inter nos crescere debent, cum subditus sit contra suum dominum, politicus vel secularis contra clerum, impossibile esse nostrum postulatum, nam nos incepisse lapidem elevare ab anno 1608”, quem elevare non potuimus in omnibus congressibus diaetalibus, nunc vero volumus in effectum deducere, lapidem illum elevare, sub quo meri serpentes viperarum, ranae adinvicem jacent, quod nunquam ad effectum deducemus etc. Quin potius huic operi supersedendum et illud ad tractandum assumendum, quod publico bono et toti regno salutare sit.” MNL OL N 114 Vol. I. p. 155-156. (diár poslov slobodného kráľovského mesta Bardejov), porovnaj ešte MNL OL N 49 Vol. 3. p. 145. (diár Juraja Pálócziho Horváta) a ZSILINSZKY 1891. II, s. 392-393.
- ⁶⁴ „Nobis silentibus quaerit, quid respondeamus? Qui tacet – inquit – consentire videtur. Nostrates dixerunt, non teneri hic respondere, quia est locus incompetens, sed consensuros locum ordinarium, ibique super hac re deliberatos, et hic responsum daturus...” MNL OL N 114 Vol. I. p. 156. a MNL OL N 49 Vol. 3. p. 152; ZSILINSZKY 1891. II, s. 393.
- ⁶⁵ „RENOVATA. CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT. 1763. 1872.” Porovnaj HOLČÍK 1990.
- ⁶⁶ Pozsony 1840. I, s. 110.